

Een cryptogram uit belegerd Breda 1625

Waar mijn laatste jaren aan de Universiteit van Amsterdam zich voornamelijk hebben afgespeeld in het kader van het college Cryptografie, acht ik een stukje over dat onderwerp een geschikte bijdrage aan het Liber Amicorum ter gelegenheid van het afscheid van Jan Bergstra. Wij kennen elkaar al heel lang, vanaf een sollicitatiegesprek in het oude natuurkundegebouw aan de Plantage Muidergracht waar destijds de Facultaire Vakgroep Informatica was gehuisvest, totop heden.

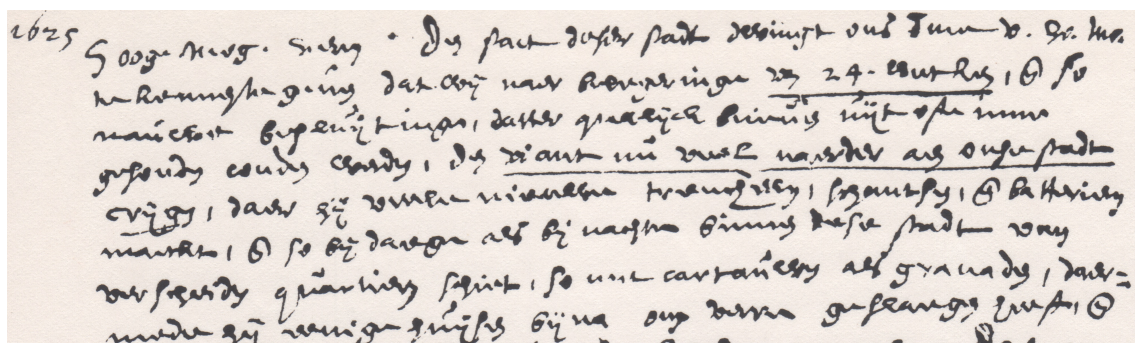
Als onderwerp zocht ik een geschikte metafoor: de benauwenis van de stad Breda in de 17e eeuw en de voor haar inwoners niet ongelukkige afloop. Zo ook bij Jan Bergstra, die zich in mijn perceptie altijd aan de benauwenissen welke een hoogleraarschap bij tijd en wijle teisteren, heeft weten te ontworstelen en op zijn eigen onnavolgbare wijze zijn pad aan onze Alma Mater heeft vervolgd.

Maar dan nu het exposé, met dank aan het onvolprezen Wikipedia. In de tweede helft van 1577 werd Breda belegerd door troepen van Willem van Oranje en op 4 oktober gaf de stad zich over. De vreugde was echter van korte duur, want in de nacht van 26 op 27 juli 1581 viel de stad alweer in handen van de Spanjaarden. Op 4 maart 1590 ging de stad dankzij de list met het turfschip opnieuw over in Staatse handen. Eerst dertig jaar later, in de zomer van 1624 sloegen Spaanse troepen onder Ambrogio Spinola verrassend het beleg om de stad. Niet verwonderlijk, enerzijds vanwege de strategische ligging van de stad, maar waarschijnlijk ook om de schande van het turfschip uit te wissen: het eerste wat de Spanjaarden deden was er de brand in steken.

Ondanks pogingen van prins Maurits en later Frederik Hendrik om de stad te ontzetten moest deze zich toch op 2 juni 1625 overgeven. De voorraden waren uitgeput en de hoop op ontzet vervlogen. Tot een bloedbad is het gelukkig niet gekomen: de verdedigers kregen een eervolle aftocht en de burgers die zich niet in het rooms-katholieke geloof wilden schikken mochten vertrekken.

Zo af en toe gelukte het om een gecodeerde brief de stad uit te smokkelen en de Staten-Generaal op de hoogte te stellen van de toestand in de stad. Twee zulke brieven zijn in ieder geval bewaard gebleven (archief SG 4946). De eerste is gedateerd 13 februari 1625 en is in Den Haag de 19e ontvangen. Van deze brief is ook een gedecodeerde versie in de hand van raadspensionaris Anthony Duyck beschikbaar. Een stukje ervan is hier weergegeven, voor sommigen ongetwijfeld al een geheimschrift op zichzelf. De andere afbeelding is de brief van 27 april 1625, welke alleen ongecodeerd is overgeleverd. Dankzij het cijfertekst-/klaartekst-paar van de eerste brief kan de inhoud van de beide brieven nu worden getoond.

dr. Hans van der Meer

1625
Gooze Nieuw. Sieny. De fact d'afte pade desijnt ons Tuur. D. G. Ma.
n. koningh. g. ing. dat dat met d'overinge van 24. uur. luy. O. so
manickot b'p'eij'kinge, datter g'atijck d'innig mit ope inna
g'p'oudy coudy coudy. de d'ant in v'uel n'asche as ouge pade
vrijg. d'at si v'uel n'asche t'ranq'itay, p'g'ant'p'y. O. b'at'ing
manick. O. so d' d'at'ge als d' n'asche d'innig d'ese pade van
v'el s'et'ed' g'ant'ing s'ijnt. so v'el cart'ic'ey als g'ra'ndy, d'at-
v'el d'at' v'el n'asche g'ant'ing s'ijnt. O.

Brief van 13 februari 1625 – transcript Anthony Duyck

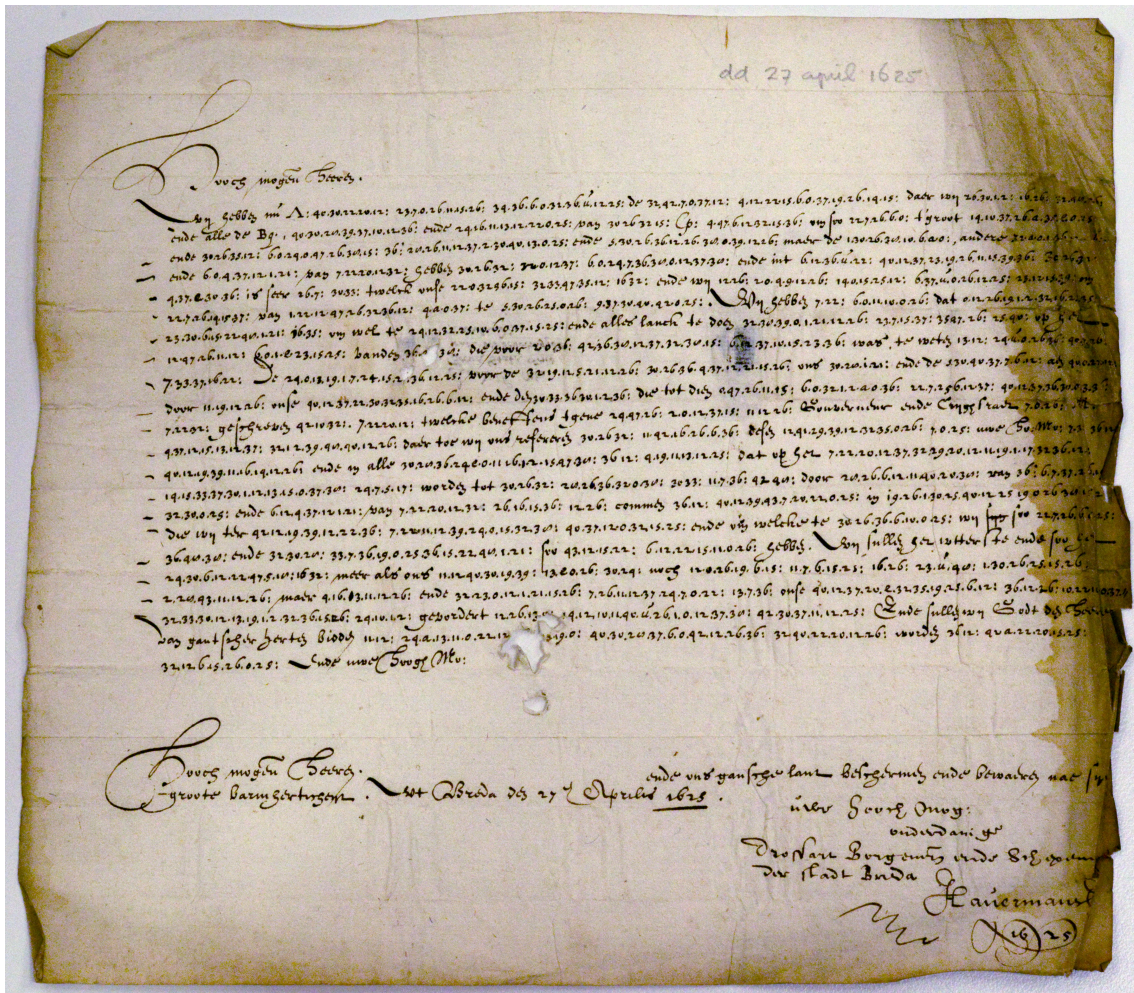
Brief van 19 februari 1625

1. Hooch Mogende Heeren
2. Den staet deser stad dwingt ons om U(wen) Ho(och) Mo(gende) te kennen te
3. geven dat wy nae belegeringe van (24) weken ende soo nau-
4. we beslyttinge datter qualyck brieven uyt oft inne
5. gesonden connen worden den vyant nu veel naerder
6. aen onse stadt crygen daer hy vele nieuwe trenchen
7. schansen ende batteryen maectt ende soo by dage als by na-
8. chte binnen dese stadt van verscheyden quartieren
9. schiet soo met (cartaucen) als (granaden) daermede hy eenige huysen byna
10. omverre geslagen heeft ende grooten schrick onder
11. de (borgers) ende soldaten maectt. Daerenboven hebben wy de pesti-
12. lentie binnen de stadt die dagelycx meer grasseert ende
13. vele soldaten ende borgers wech ruckt Den rooden
14. loop ende scheurbuyck nemen oock seer toe door den
15. slechten cost van brood ende raepolie die ons
16. alleen overgebleven is waervan d'voors(chreven) olie ooc zeer
17. schaers wordt dat Uwe Ho(och) Mo(gende) wel mogen versekert sijn dat de
18. miserie ende ellende zoo onder de soldaten als (borgers)
19. zeer groot is ende noch dagelyckx sal toenemen princi-
20. palyck onder de borgers die van haere provisie
21. het garnisoen soo lange gespyst hebben als sy wat
22. by te setten hebben gehadt ende nu ten eynde geco-
23. men zyn ende niet eenen stuyver en weten te
24. winnen Wy verstaen dat den vyant de naest gelegene
25. dorpen op sekere quote gestelt heeft om (levensmiddelen) in zyn
26. (leger) te brengen indien t'selve belet conde worden
27. soude den vyant seer gediscommodeert worden
28. ende groot gebreck van (levensmiddelen) lyden Wy adresseren in
29. alle ootmoedicheyte aen Uwe Hooch Mo(gende) biddende dat het de
30. selve gelieve ons (Dt:) ende wat tot onse verlossin-
31. ge dienstich is ter herten te nemen ende spoe-
32. digen om dese stadt ende goede (burgers) die alles voor t'vaderland
33. opgeset ende haer gelt ende silverwerck tot betalinge
34. van de soldaten gewillichlyck by gebracht heeft ende dese lang-
35. duerige (beleg) tot noch toe uytgestaen te secoureren
36. ende ons niet door sterfte ende honger in handen van
37. onse bloetdorstige vyanden te laten Twelck Godt de Heere
38. verhoeden wille dien wy bidden
39. Hooch Mogen(de) Heeren (wensen) uwe Ho(och) Mo(gende) te gespaeren en der selver (ver)langen te
40. segenen soo tot welvaren van t'gemeen vaderlant als tot onse particuliere ontsettin-
41. ge. Uyt Breda den (19)den February 1625
42. Uwe Hooch Mog(ende) onderdanige Drossaert, Borgem(eeste)ren en(de) Schepenen der stadt Breda
43. Havermans

Brief van 27 april 1625

1. Hoochmogen(de) Heeren
2. Wij hebben nu (8) volle maanden uytgestaen de swaere belegeringe daer wy noch in sijn
3. ende alle de (borgers) voorraet ende middelen van onse (borgers) bygeset en soo lange t'groot garnisoen
4. ende onse gepeynte t' onderhouden ende contenteren maer de conoagie andere siect(e)
5. ende gebreck van alles hebben ons seer gematteert ende int getal vermindert ons
6. broot is seer na op t' welck onse leste spyse is ende wy er hebben geene graenen meer en
7. langer van cleynste bier te connen brouwen Wy hebben al gedaen dat eenichsins
8. mogelyck is van wel te mesnageren ende alles lanck te doen strecken maer syn nu op het
9. eynde gecomen van den t(y)t die voor het uysterste geraemt was t' weten de maent van
10. april De medicame(n)ten voor de siecken ontbreken ons oock ende de courage aen (vele?)

11. door dien onse verlossinge ende denoptocht die tot dien eynde geschiet langer vertoeft
12. als geschreven was alle t' welcke betreffent t' gene myn heere den Gouverneur ende Cryghsraden aen (?)
13. breeder schryven daertoe wy ons refereren ons dwinge deses expressen aen Uwe Ho(och Mogende) af te
14. veirdigen ende in alle ootmoedicheyt te bidden dat op het allerspledichste
15. geprocedeert mach worden tot ons onstet opdat wy door ongedult van t' garn(i)
16. soen ende gebreck van alles niet en commen te vervallen in inconveniente(n)
17. die wij ter weirelt aldermeest vreesen ende van welcke te ontgaen wy syn soo langen
18. tyt ende soo patientelyck soo veel geleden hebben Wy sullen het uytterste ende soo he(t)
19. mogelyck is meer als ons devoir doen om noch eenige dagen in May connen (uijt-)
20. houden maer bidden ende smeecken ander mael dat onse verlossinge ten alder
21. spoedichsten mach gevordert ende geadvanceert worden Ende sullen wy Godt den He(ere)
22. van ganscher harten bidden de middele(n)d(ie) voorgewent sullen worden en te willen
23. segenen ende Uwe Hoogh Mo(oghende)
24. Hoog Mogen(de) Heeren (beschadiging) ende van ganscher hart beschermen ende bewaeren nae
25. groote barmherticheyt. Uyt Breda den 27en Aprilis 1625
26. Uwe Hooch Mog(ende) onderdanige Drossaert, Borgem(eeste)ren end Schepenen der stad Breda
27. Havermans 1625

Brief van 27 april 1625